

EUSKARA BATUA ETA EUSKALKIAK

ttipi-ttapan

*Pello Apezetxea,
Ttipi-ttapa Fundazioko burua*

EREMU GEOGRAFIKO, DEMOGRAFIKO ETA LINGUISTIKOA

Ttipi-ttapa erratean, bi hedabidez ari gara, edota hiru hedabidez ere erraten ahal dugu: *ttipi-ttapa* aldizkariak eta *ttipi-ttapa* telebistaz, batez ere. Horiez gain *ttipi-ttapa* duen Kulturkari izeneko lantegian ere euskarazko testuak idatzi eta argitaratzen direnez gero, egin nahi dugun azalpen eta azterketa honetan hori ere sartzen ahal dugu. Hori bai, ez dute hirurek lur-eremu eta giza-eremu bera betetzen, eta horren xehetasun batzuk azaltzea beharrezkotzat jotzen dut gaiaren ikuspegi egokia agertzekotan. Euskalkia, izan ere, lurralde jakin batean eta biztanlegoune jakin batean gauzatzen da.

ALDIZKARIA

1. *Ttipi-ttapa* aldizkaria dugu adinez eta luze-zabaleraz handiena, lehenago sortu eta lurralde zabalagoan hedatzen dena. 1981ean hasi bazen ere, 1990ean bilakatu zen hamaboskari, eta urte horretan hartu zuen oraindik ere nagusiki eusten dion eduki-egitura: herriz herriko berriak kontatzea. Honek eman dio, hain zuzen, eta neurri handianean, euskarazko irakurle ez zen herritar anitzen atxikimendua. Hainbatek aitortu duen bezala, *Ttipi-ttapa* da bere bizitzan euskaraz irakurri duen lehenbiziko testua, eta, anitzetan, bakarra. Gainera, aldizkaria dohainik banatu izan bada ere, irakurle anitzi posta gastuak ordaintzeko diru ekarpena eskatu zaio azkenaldian. Eta ia denek baiezkoa eman dute. 6.000 ale argitaratzen dira.
2. Esparru geografikoari dagokionez, Nafarroa Garaia ipar-mendebaleko eskualde diren Urdazubi, Zugarramurdi, Baztan, Bertizarana, Mallerreka, Leitzaldea (Leitza, Areso, Goizueta, Arano) eta Bortzirriak hartzen ditu, eta Lapurdiko Azkain, Sara eta Senpere. 35.000 inguruko biztanlegoa, denera, 1.200 km karratutan eta 41 biztanlegoan sa-

kabanatua. Populazio txikiko guneak dira, bada, erdiak baino gehiago 500 bizilagunera ailegatzen ez direnak. Eta orografia menditsuan kokatuak. Hau ere aipatu beharra da, badela zenbait herri hiru mila bizilaguneko kopurua gainditzen duena, eta erakartze eta eragite nabaria duena inguruko tikiengan.

3. Kokaera geografiko-linguistikoa. Koldo Zuazoren euskalki-sailkatzean, *Tipi-ttapa* aldizkariaren esparru ia osoko solaskera nafarreratzat jotzen du. Esparru ia osokoa diot, zeren eta Sara, Azkain eta Senperekoa lapurtera baita, Zuazok nafar-lapurtera deitzen diona. Baina Bortziriak eta Baztan Lapurdirekin mugakide direla behar dugu gogoan izan, eta, are gehiago, Zugarramurdi eta Urdazubi. Horregatik herri hauetako zenbaitetan ikusten da lapurteraren eragina. Baina baita gipuzkerarena ere, honekin mugakide diren Leitza, Areso, Goizueta eta Aranon.

TELEBISTA

Telebistak ezaugarri bereziak ditu, Aldizkariarekin konparatzen badugu.

1. 1998an lehen pausoak emana, *Tipi-ttapa* telebistaren zabalkunde-eremua txikiagoa da, Bortziriak, Bertizarana eta Malerrekako mugen barnekoa.
2. Horren ondorioz, kokaera geografiko-linguistikoa ere ez da Aldizkariarena bera. Lapurdiko herriek, Urdazubi-Zugarramurdi, Baztanek eta Leitzaudeak ez dute-eta telebista-emisioaren seinalerik jasotzen.
3. Aldizkaritik bereizten duen bertze alderdia hizkera da. Aldizkarian idatzia, telebistan berriz ahozkoa, gehiena, behinik behin. Ahozkoan, idatzitakoa irakurri ere egiten da, berriei buruzko zenbait testu, errate baterako. Bertzetan, ordea, bat-bateko mintzaera izaten da, maiz eskaintzen diren elkarriketetan, adibidez.

KULTURKARI

Neurri ezberdineko testuak ekoizten ditu, kartelak, oroitzapen agiriak, liburuxkak, baina denak idatziak.

EUSKARA BATUAREN ETA EUSKALKIEN ERABILERA

*Tipi-ttapa*k egiten duen askotariko lanen arabera, zenbait berezitasun eta ñabardura agertarazi beharrekoak direla uste dut, idatzizko edo ahozkoa iza-

naren arabera, batez ere; baina baita hizkeraren esparruagatik ere, esparrua ez baita bera, lehen erran bezala.

1. *Tiipi-ttapak*, oro har, Euskaltzaindiak arautu eta agindutako bidea hautatu du, euskara batuarena: ortografia eta aditza, behinik behin, eta lexiko aldaerak ere bai, gehienetan. Hori horrela da, idatzizkoari begiratzen badiogu, Aldizkariari eta Kulturkariri, alegia. Eta horrela egin da Euskaltzaindiaren erabakiagatik, erabakia arrazoizkotzat hartu delako.

Dena den, aukeraketa horretarako erraztasunak ere izan dira. *Tiipi-ttapako* langile guztiak gazteak izan dira, eta gazteak dira, Batua erabakitzearen ondokoak. Ez ditu jasan hainbat tokitan eta taldetan izan ziren eztabaidak eta kasailak. Bertze aldetik, gure eremuko euskalkiak eta batuaren arteko aldea ez da handia, ez ulergarritasuna anitz zailtzeko modukoa, behinik behin. Bizkaierarekin edo zubererarekin konparatuta, errate baterako. Zailtasunak, batzuetan, hiztegitik sortzen dira, eguneroko solaskeran erabiltzen ez den izen bat edo bertze sartzen delako, idaztean batez ere.

2. Euskara batua bada ere nagusi, idatzian batez ere, bertako euskararen kutsua ez da falta, *bertze*, *ortziral*, *heldu* (etorri), *anitz solas*, *eginen*, *ahala* eta abarren erabilerak, eta hiztegiko bertze hainbatek adierazten duten bezala. Hori Iparraldekoen idatzietan oraindik gehiago ikusten da. Galdemodua da ea aski probetxatzen eta zaintzen diren euskalkien probetxagarriak eta aberasgarriak; lexikoaz gain, erranak edo esapideak. Euskaltzaindiak berak dienez, batuak eta euskalkiak elkarren osagarri eta aberasgarri izan behar baitute: (Lezama, 2004ko martxoaren 26a).
3. Euskara hedabideetan sartzea garrantzitsua da, euskararen erabilera bizitzan normalizatzeko. Eta euskarazko irakaskuntza, zer erranik ez. Baina egia da, hori gertatzearekin eta euskara batuaren formak eta arauak ematearekin hainbat eta hainbat zalantza gaineratuz ibili gara urte hauetan. Ziurtasunik ezak zenbaitetan lehengoa utzi, lehendik genekiena utzi eta era berriak eta hiztegi berria erabiltzera eraman gaitu. Batzuetan, herriko eta eskualdeko hitz egokiak utzi egiten ahal dira, ustezko idazkera hobe baten bila. Horrela, lexikoa galdu eta jendearendako ulergaitzago bihurtzen ahal dugu testua. Arrisku hori beti dugu gainean. Batua bai, bada; baina batuaren kontrako ez den bertakoari eutsiz. Nahiz eta beti ez den hain erraza hori betetzea.
4. Bertze aldetik, hedabideetan euskara ona erabiltzea ere hagitx garrantzitsua da. Behin eta berriz entzunez izugarri eragina baitu jendearengan. Telebista, irrati edo aldizkari nahiz egunkarian ikusten eta entzuten dena, jakitunen hizkeratzat hartzen du entzuleak eta ikusleak, hau da, hizkera ontzat. Hala ez bada ere beti. Behin baino gehiagotan ikusten da ongi mintzatzen dakien jende heldua, gurasoengandik jasotako

erran zuzena utzi eta komunikabidean entzundakoa bereganatzen. Berztetan eskolan dabilen haurrari aditutakoa hartzen duen bezala.

5. Telebistaren emisioetan gauza zerbait aldatzen da, zerbait, edo zenbaitetan franko. Ahoz eta bat-batean egiten diren saioretan, herrietako jendearekin elkarrizketak direla eta, bertako hizkera anitzez gehiago agertzen baita, bai telebistako langileen aldetik, baina herritar erantzule eta parte hartzaileen aldetik batez ere. Hor jasotzen dira gehienbat euskalkiaren berezitasunak.

BATU ETA EUSKALKI LANDUAK

1. Lehen erran bezala, hedabideek eragin azkarra dute, handia alegia, jendearen solaskeran, ahozko hedabideek bereziki. Horregatik, hedabideek erabiltzen duten euskara zuzena eta egokia izatearen garrantzia. Nola ziurtatu euskara ona? Jardueran profesional prestatuak sartuta, prestakuntza lantzen joanez. Horrek, ordea, esperientzia eta ikastaro bereziak eskatzen ditu, gauza zaila baliabideak urriak direnean. Herri hedabideetan nazio-hedabide eta diru publikoaz eraikitakoen maila lortzea pentsaezina da. Maila apalagoan ere erakunde publikoen diru-laguntzarik gabe ia-ia ez dira bizitzen ahal. Euskararen eta euskarazko alorrean gehienetan gertatu den eta oraindik ere gertatzen ari den bezala, ilusio, borondate eta bihotz handiko taldeari zor zaio *Ttipi-ttapan* sortzea eta, batez ere, aitzinera egitea, hainbertze zailtasunen gainetik. Eta talde barnean balio eta prestakuntza maila oneko zenbait kide, lehen nahiz orain, badirelako. Hurbiletik jarraitu eta zerbaitetan lagundu dugunok horren testigantza egin beharrean gaude.
2. *Ttipi-ttapan* euskara banaz bertze aski duina dela erranen nuke nik. Hala ere, ez dut ukatzen ahal badela beti zertan hobetu. Eta gai hori mahai gainean dago, eta eguneroko ardura da. Une honetan bertan bada programatua Baztango Udala, Bortzirietako Mankomunitatea eta Malerrekako Mankomunitatearen laguntzarekin, *Ttipi-ttapa*, *Xaloa* eta *Xorroxine*koen euskara hobetzeko ikastaro interesgarria. Baina ibilbide horretan ere diru-laguntza haundiagoak nahitaezkoak dira, eguneroko lana betetzeko jendea estu eta larri dabilen bezala ibili eta.
3. Bertze aldetik, autofinantzatzea litzateke, dudarik gabe, interesgarriena, hedabideak autonomia eta askatasunez jokatzeko. Eta hori errealtate bihurtzeko ahaleginak egitea merezi du. *Ttipi-ttapan* urrats handiak eman dira horretan, nire ustez, aldizkari eta kulturkarin batez ere. Telebistan bidea maldatsuago bilakatzen da, garestiago baita antolamendua eta lana, eta eskasagoak, berriz, diru iturriak.

4. Nafarroako Gobernuak, eta bertze zenbait erakundek, nolabaiteko interesa agertzen dute, bertako euskalkiez. Urte hauetan Nafarroako ahozko tradizio eta solaskeraz argitaratzen ari diren lanei eskaintzen zaien diru-laguntza dugu horren lekuko. Gero, ordea, zera ikusten dugu, ez dutela beharko luketen laguntzarik jasotzen, euskarazko lanetan ari diren euskal komunikabideek. Alderantzizkoa, bai, ikusten ari gara. Zerbait aipatu behar eta, *Ttipi-ttapa* aldizkariari subentzioa erdia baino gehiago ttikitu dio Nafarroako Gobernuak hondarreko urte hauetan: ia 50.000 eurotik 18.000ra.

Aipatu gabe ezin utzi bertze hau ere: martxoaren 12an onartu zuen Madrildo Gobernuak Tokiko Telebista Digitalen Plana, oraindik gauzatzekoa zena, eta bertan bortz eremu edo demarkazio aurrikusi ditu Nafarroa osorako. Bakoitzean gehienez ere launa telebista kanal digital izanen da, denetara hoge. Horietatik bat bakarrik ere ez euskara ofiziala den eremurako. Egun nekez bederen ari diren bi telebistek, *Xaloa* eta *Ttipi-ttapak*, ez dute digitalean emititzerik izanen, eta beraz, prest daukate dagoeneko heriotza agiria 2012rako, Nafarroako Gobernuak ez badu erremediorik jartzen, bistan da. Gainerakoan, ez batuak eta ez Nafarroako euskalkiek, ez lukete zereginik emanen etorkizuneko komunikabideetan.

Itxuraren arabera, interesa handiago dute agintedunek eta erakundeetako hainbat kultura arduradunek, hildako euskalki eta kulturaren oroitzapen politik eraikitzeko, nahiz eta garestiak izan, bizi diren hizkeren eta kulturen iraupena bermatzeko eta sendotzeko baino. Gaurko eta biharko gisako Jardunaldiak, ordea, hizkuntzaren bizitza hobeki ulertu eta osasuntsuago bilakatzen laguntzea dute helburu. Zein bertzela?